

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΣΤΟ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ
ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΥ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Αναστασία Μαρκίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Παναγιώτης Παπουτσής

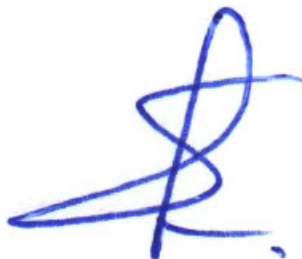
Αθήνα

2024

Μέλη της εξεταστικής επιτροπής:

Αναστασία Μαρκίδου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Τμήμα Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Γιώργος Μαχιάς
Λέκτορας
Τμήμα Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

A handwritten signature in blue ink, consisting of several overlapping loops and a long horizontal stroke extending to the left.

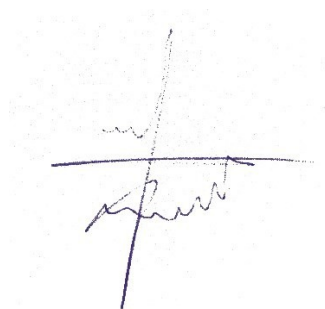
Στέργιος Καράβατος
Επιμελητής Εκθέσεων
MA in Photographic Studies, Leiden University, Netherlands

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Παναγιώτης Παπουτσής του Αθανασίου, με αριθμό μητρώου : 21012 Φοιτητής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού του Τμήματος Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών μου».

Ο Δηλών

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης μελέτης θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Φωτογραφία: Έρευνα και μεθοδολογία» για την άψογη συνεργασία και την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. Αναστασία Μαρκίδου, που με την χρήσιμη καθοδήγησή της κατόρθωσα να ολοκληρώσω την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω και στην οικογένεια μου, που βρέθηκε πρωταγωνίστρια της εργασίας και που με υπομονή και κατανόηση βοήθησαν καθοριστικά σε αυτή την προσπάθεια.

Τέλος αισθάνομαι τυχερός που συμπορευτήκαμε σε αυτό το μικρό ταξίδι, ανταλλάξαμε απόψεις, μοιραστήκαμε προβληματισμούς και απολαύσαμε δημιουργικές συζητήσεις με τους συναδέλφους συμφοιτητές καθώς και τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να δώσω στον Γιάννη Ζινδριλή, Νατάσα Γιανναράκη καθώς και στον Γιάννη Χονδρό για τις συμβουλές τους.

Αθήνα, Ιανουάριος 2024

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη διερευνά τις διάφορες προσεγγίσεις που υιοθετούν οι φωτογράφοι ως προς το θέμα της οικογένειας.

Αυτές συμπεριλαμβάνουν:

- A. την αναπαράσταση των οικογενειακών αναμνήσεων ως τραυματική εμπειρία,
- B. την κριτική του θεσμού της οικογένειας,
- Γ. την αυτοβιογραφία όπου ο φωτογράφος ενσωματώνει τις δικές του εμπειρίες ζωής μέσω της δημιουργίας ενός οικογενειακού άλμπουμ στον οικείο χώρο, και τέλος
- Δ. μπορεί να λάβει την μορφή της σκηνοθεσίας.

Το φωτογραφικό έργο με τίτλο ενότητα "Τόρτου" που συνοδεύει την θεωρητική εργασία αποτελεί μια εξερεύνηση των παιδικών τραυμάτων από την θέση ενός ενήλικα που αισθάνεται αβεβαιότητα για το μέλλον. Τα πορτραίτα, τα στιγμιότυπα της αγροτικής ζωής καθώς και οι εικόνες νεκρής φύσης που συμπεριλαμβάνονται στην ενότητα, υλοποιήθηκαν στην Πρέβεζα της Ηπείρου (τόπο καταγωγής του δημιουργού).

ABSTRACT

This work explores the different approaches that photographers use in order to present the subject of family.

These include:

- A. the representation of family memories as a traumatic experience,
- B. the critique of the institution of the family,
- C. the autobiography where the photographer integrates his own life experiences through the creation of a family album in the familiar space, and that finally
- D. can take the form of setting up the stage.

The photographic work titled "Tortu" that accompanies the theoretical work is an exploration of childhood traumas from the position of an adult who feels uncertainty about the future. The portraits, snapshots of rural life as well as the still life images included in the body of work, were created in Preveza, Epirus, which is the photographer's homeland.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
1. Φωτογραφία και Μνήμη.....	8
2. Η αναπαράσταση της οικογένειας στη φωτογραφία (από το 1960 έως το 2022).....	9
2.1 Η τραυματική εμπειρία.....	10
2.2 Η κριτική προσέγγιση.....	14
2.3 Η αυτοβιογραφική αναφορά.....	18
2.4 Ο οικείος χώρος.....	27
2.5 Η σκηνοθετική προσέγγιση.....	29
3. Τόρτου (νήμα).....	31
3.1 Τόρτου (Περιγραφή).....	31
3.2 Τα νήματα ως οικογενειακοί δεσμοί.....	34
3.3 Η επιστροφή στη γενέτειρα γη.....	35
4. Συμπεράσματα.....	36
5. Βιβλιογραφία.....	38
6. Παράρτημα.....	43

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη του όσο το δυνατόν μεγαλύτερου φάσματος θεμάτων που συνδέονται με την οικογενειακή φωτογραφία και απασχολούν μέχρι και σήμερα τους φωτογράφους της διεθνούς σκηνής. Στο πρώτο κεφάλαιο μελετάται η σχέση μεταξύ φωτογραφίας και μνήμης, όπου αποτελεί πρόκληση για τους φωτογράφους να δημιουργήσουν στο πεδίο αλλά και πηγή για περαιτέρω εμβάθυνση της οντολογίας του φωτογραφικού μέσου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται επιλεγμένα φωτογραφικά έργα Ελλήνων και ξένων δημιουργών, συγκροτώντας ένα σώμα κατηγοριών βάσει της πρόθεσης του δημιουργού, του είδους, αλλά και της γενικότερης προσέγγισής τους. Συναντάμε οικογενειακά ζητήματα που πηγάζουν από την απώλεια, τα οδυνηρά μυστικά του παρελθόντος, τα ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα, την αποξένωση, τον πόνο, τον αυτοπροσδιορισμό, την εσωτερική αναζήτηση, την αυτοθεραπεία μέσω της τέχνης, αλλά και τον επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας της σύγχρονης οικογένειας. Οι δημιουργοί τοποθετούνται κριτικά απέναντι στο θεσμό της οικογένειας, αυτοβιογραφούνται και κάποιες φορές καταπιάνονται με τραυματικές εμπειρίες. Αυτό επιτυγχάνεται είτε μέσω της απεικόνισης ρεαλιστικών γεγονότων, είτε μέσω της μεταφοράς και της χρήσης σκηνοθετημένων εικόνων.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η ανάλυση της φωτογραφικής ενότητας Τόρτου, μέσω της επιστροφής στον τόπο καταγωγής του δημιουργού. Διερευνώνται τα νήματα που συνδέουν τον φωτογράφο με τον τόπο και την οικογένεια του, αλλά και πως συγκροτούν στην ολότητά τους ένα σώμα αλληλεξαρτώμενων και αλληλοσχετιζόμενων στοιχείων. Αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα περιγράφουν μία Ελληνική οικογένεια της επαρχίας, δομούν την ανάλυση της εν λόγω έρευνας και της φωτογραφικής πρακτικής.

1. Φωτογραφία και Μνήμη

Η φωτογραφία, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της εφεύρεσής της, αναπαριστά οπτικά ανθρώπους, αντικείμενα ή τοπία. Γεγονός που θα μπορούσαμε να πούμε ότι συνετέλεσε στην ουσιαστική σχέση της με την οπτική μνήμη η οποία όπως αναφέρει ο David Bate, μπορεί να είναι «σταθερή ή ρευστή, κοινωνική ή προσωπική».¹ Η φωτογραφική μηχανή μετατρέπεται από ένα φορέα τεχνητής μνήμης σε αποκωδικοποιητή προσωπικών αναμνήσεων. Οι άνθρωποι, στην αγωνιώδη προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν το «εφήμερο της ζωής», συνώνυμο της ανθρώπινης ύπαρξης, ανακατασκευάζουν τη μνήμη ώστε να φτάσουν στην καλύτερη κατανόηση του ίδιου τους του εαυτού.² Η συγκρότηση της αυτοβιογραφικής μνήμης ενός φωτογράφου, παρατηρεί η Πηνελόπη Πετσίνη, δεν είναι παρά μια κατασκευή της ιδανικής εικόνας που έχει για τον εαυτό του. Ο φωτογράφος επιλέγει ασυνείδητα εκείνες τις αναμνήσεις που ισχυροποιούν την αυτοεικόνα του και προσπερνά εκείνες που την κλονίζουν.³

Σύμφωνα με τον Κωστή Αντωνιάδη, η φωτογραφία λειτουργεί ως «ενθύμιο» όπου ο ρόλος της είναι να διατηρεί ζωντανές τις εμπειρίες της μνήμης. Πρόκειται ουσιαστικά για μια εικόνα, με πολυδιάστατη φύση και με πολλαπλές ερμηνευτικές προεκτάσεις⁴, ένα «πιστοποιητικό παρουσίας» στον χρόνο, το οποίο κατά τον Roland Barthes παρουσιάζει ένα γεγονός που συνέβη κάποια στιγμή, ως επικαιροποίηση μιας αναπαράστασης του παρελθόντος.⁵

Η φωτογραφία είναι πλούσια σε νοήματα και μπορεί να ερμηνευθεί με πολλούς τρόπους, έχει για τον καθένα διαφορετικό σημαίνοντα ρόλο, ανάλογα με τις προσωπικές του εμπειρίες και τα βιώματά του.

¹ David Bate, «The Memory of Photography», 2010, Taylor & Francis online, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17540763.2010.499609> (πρόσβαση 22/10/2023)

² Ηρακλής Παπαϊωάννου, *Η φωτογραφία ως αίνιγμα, Μία ανθολογία κειμένων*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2020, σ.77

³ Πηνελόπη Πετσίνη, «Μνήμη, ταυτότητα, εαυτός: Η φωτογραφία και το οικείο μέσα από την περίπτωση του Περικλή Αλκίδη». Στο *Η ελληνική φωτογραφία και η φωτογραφία στην Ελλάδα*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2013, σ. 230

⁴ Κωστής Αντωνιάδης, *Λανθάνουσα εικόνα, Δοκίμιο για τη φωτογραφία*, εκδ. Μωρεσόπουλος, Αθήνα 1995, σ. 8

⁵ Roland Barthes, *Ο Φωτεινός Θάλαμος, Σημειώσεις για τη φωτογραφία*, μετάφραση Γιάννης Κρητικός, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2020, σσ. 119-121

Αυτές οι προσεγγίσεις επισημαίνουν τη σπουδαιότητα της φωτογραφίας ως μέσου που συνδυάζει την οπτική και την προσωπική μνήμη, προσφέροντας ένα μοναδικό τρόπο για τη διατήρηση και την ανάκληση των αναμνήσεων και των εμπειριών μας.

Η φωτογραφία εντέλει λειτουργεί ως ένα είδος αισθητηρίου της εξέλιξης της κοινωνίας και της ατομικής ανάπτυξης, διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο στην καταγραφή, τη διατήρηση και την ανάδειξη της μνήμης, και συνδέεται στενά με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

2. Η αναπαράσταση της οικογένειας στη φωτογραφία (από το 1960 έως το 2022)

Η φωτογραφία ήταν και είναι βαθιά συνδεδεμένη με την προσπάθεια των φωτογράφων να προσεγγίσουν και να αποτυπώσουν την οικογενειακή εικόνα αλλά και την οικογενειακή μνήμη. Το χρονικό πλαίσιο της εν λόγω έρευνας τοποθετείται στην μεταμοντέρνα περίοδο για την τέχνη της φωτογραφίας. Πρόκειται για την περίοδο κατά την οποία οι καλλιτέχνες αμφισβητούν την έννοια της αυθεντικότητάς της στρέφοντας το ενδιαφέρον τους περισσότερο στην κατασκευασμένη φωτογραφία.⁶

Τα οικογενειακά στιγμιότυπα στην ιστορία της φωτογραφίας αφθονούν, και συχνά αναδεικνύουν κοινωνικά ντοκουμέντα ιστορικού ενδιαφέροντος για την εποχή τους⁷. Οι φωτογραφίες αυτές αποτελούν ένα ιδιαίτερο είδος ανεπίσημης (vernacular) φωτογραφίας σύμφωνα με την οποία συνδυάζουν την καλλιτεχνική και αισθητική ποιότητα με την ιστορική τεκμηριωτική αξία.⁸

Κατά τη δεκαετία του '80 και εν μέσω οικονομικής κρίσης, άρχισαν να αναδύονται κοινωνικά ζητήματα και να εισάγονται έννοιες όπως το ιδιωτικό μέσω προσωπικών φωτογραφικών αφηγήσεων. Τα ζητήματα αυτά απασχολούν γενικότερα τους φωτογράφους που καταπιάνονται με το προσωπικό και το καλλιτεχνικό ντοκουμέντο.⁹ Στο έργο τους, η αυτοβιογραφική προσέγγιση συναντάται συχνά με τη στιγμιοτυπική φωτογραφία καθώς και άλλα είδη, γεγονός που συντελεί στην

⁶ ART GALLERY OF NSW, <https://www.artgallery.nsw.gov.au/artboards/photography/postmodernism/> (Πρόσβαση 30/12/2023)

⁷ Liz Wells, *Εισαγωγή στη φωτογραφία*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2007, σ. 160

⁸ Ηρακλής Παπαϊωάννου, *Η φωτογραφία ως αίνιγμα, Μία ανθολογία κειμένων*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 72-73

⁹ Πηνελόπη Πετσίνη, «Αναπαριστώντας το Οικείο: Ιδιωτικές εικόνες στη Σύγχρονη Ελληνική Φωτογραφία». Στο Ελληνικές Φωτογραφικές Μελέτες 2022, *Α' Συνέδριο για την Ιστορία της Ελληνικής Φωτογραφίας*, στο Θέσεις, No. 85: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003, σ. 107

αναζωογόνηση και στον συνεχή αναπροσδιορισμό του είδους του καλλιτεχνικού ντοκουμέντου¹⁰. Η εξέλιξη του τρόπου προσέγγισης και, περισσότερο, της ερμηνείας των εικόνων, μας οδηγεί σε νέα μονοπάτια φωτογραφικών αφηγήσεων, εμπλουτίζοντας με νέες δημιουργικές προοπτικές το είδος του οικείου και του προσωπικού φωτογραφικού ντοκουμέντου.¹¹

Η εξερεύνηση του οικογενειακού πορτρέτου μέσω της φωτογραφίας αποτέλεσε πεδίο ενδιαφέροντος και ενασχόλησης για πολλούς φωτογράφους. Ο διπλός ρόλος τους, αφενός ως μέλη της οικογένειας και αφετέρου ως φωτογράφοι, συνιστά πρόκληση για ουσιαστική εμβάθυνση σε εσωτερικούς ψυχικούς κόσμους αλλά και προβληματισμούς.

2.1 Η τραυματική εμπειρία

Η φωτογραφική προσέγγιση του τραύματος αποτελεί μία σημαντική πρόκληση για τους φωτογράφους καθώς έρχονται αντιμέτωποι με το παρελθόν τους, με οικογενειακές αναμνήσεις, τις οποίες ξαναζούν ως ανοικτή πληγή. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο έργο των Περικλή Αλκίδη, Mitch Epstein και Anna Fox καθώς σύμφωνα με τα ευρήματα της ανάλυσής μας, υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς τον τρόπο παραγωγής, της προσέγγισης του θέματος, της μεθόδου έρευνας αλλά και της τελικής παρουσίασής τους στο κοινό.

Ο Περικλής Αλκίδης και ο Mitch Epstein, αξιοποιούν τα φωτογραφικά αρχεία που έπεσαν στα χέρια τους, ως χρήσιμο αφηγηματικό εργαλείο. Ο Αλκίδης, ως πρωτότοκος γιος μιας πατριαρχικής οικογένειας, μεγάλωσε σε ένα δύσκολο οικογενειακό περιβάλλον και τα τραύματα του παρελθόντος τον οδήγησαν να φωτογραφήσει εκ νέου την οικογένεια του και να ανακατασκευάσει τις αναμνήσεις του, ολοκληρώνοντας το έργο «Οικογενειακά πορτρέτα». Η αυτοβιογραφική φωτογραφική δουλειά του λειτουργεί ως ένας αφηγηματικός συναισθηματικός σχηματισμός που μας περιφέρει από το παρελθόν στο παρόν αλλά και στο μέλλον. Αποτελεί τόλμημα λύτρωσης και αυτοθεραπείας,

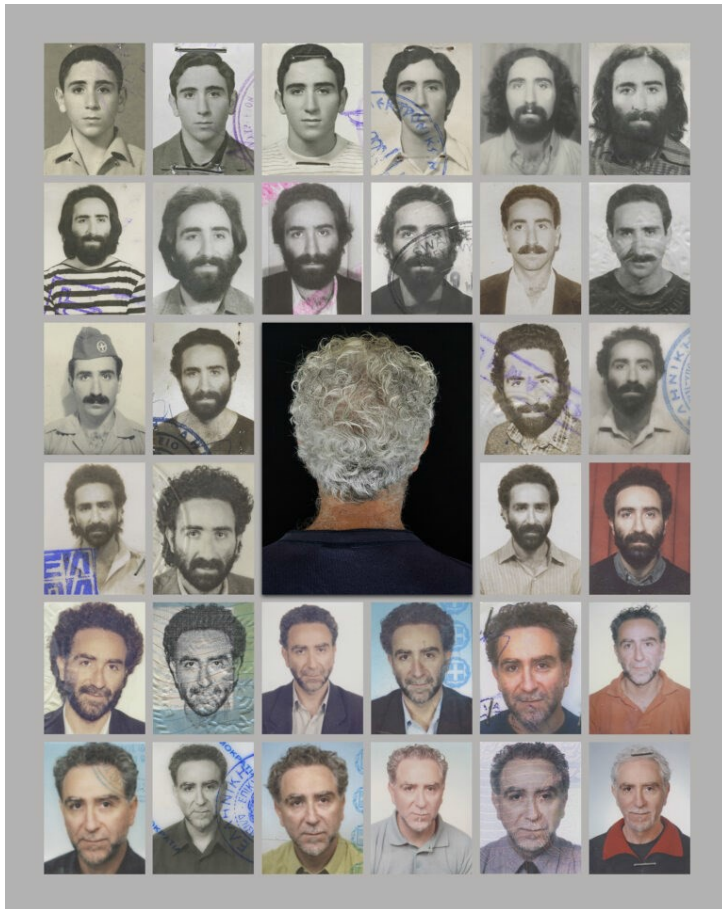
¹⁰ Νατάσσα Μαρκίδου, *Φωτογραφία, κριτικές αναγνώσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2020, σ. 208

¹¹ Ο.π. σελ. 150

ισορροπώντας με συνέπεια ανάμεσα στον αυτοσαρκασμό, το αστείο αλλά και την επιστροφή στο παρελθόν.¹²

Η αναζήτηση του παρελθόντος κυριαρχεί στη διαδικασία της κατανόησης της ταυτότητάς του. Ο Αλκίδης σκηνοθετεί, ανασυνθέτει, αντικαθιστά, οργανώνει τα πρόσωπα στο χρόνο και στο χώρο, κινούμενος φωτογραφικά με το ένστικτο, τη μνήμη αλλά και το συναίσθημα. Χρησιμοποιεί δημιουργικά την οπτική ανάπλαση των οικογενειακών στιγμιότυπων, πειραματίζεται, αναδημιουργεί και αναπαριστά στιγμές του παρελθόντος τις οποίες αντιπαραθέτει στη σύγχρονη εποχή. Τοποθετεί τον εαυτό του ανάμεσα σε παλιά φιλμ και άλμπουμ, θέλοντας να αφηγηθεί τη δική του αλήθεια, ή τουλάχιστον να την ανακατασκευάσει. Αποδομεί εντέλει την ιδανική εικόνα της οικογένειας του με τρόπο ερευνητικό και στοχαστικό. Ο Αλκίδης χρησιμοποιεί το μέσο της φωτογραφίας με τρόπο κριτικό απέναντι στην αυταρχική πατριαρχική οικογένεια του παρελθόντος. Αποβάλλει δημιουργικά τα στερεότυπα της οικογενειακής μνήμης και δίνει το μήνυμα της αναθεώρησης και της αλλαγής.

¹² Πηνελόπη Πετσίνη, «Μνήμη, ταυτότητα, εαυτός: Η φωτογραφία και το οικείο μέσα από την περίπτωση του Περικλή Αλκίδη». Στο *Η ελληνική φωτογραφία και η φωτογραφία στην Ελλάδα*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2013, σ. 230

Περικλής Αλκίδης, *My identities linear*, 2022

Ο Mitch Epstein, με αφορμή την επιθυμία του να επιστρέψει στη γενέτειρά του και να πραγματοποιήσει ένα πορτρέτο του πατέρα του, έρχεται αντιμέτωπος με στιγμές μιας τραυματικής μνήμης και υλοποιεί τη φωτογραφική σειρά «Family business». Το 1999 το κτίριο του πατέρα του καταστράφηκε από φωτιά, γεγονός που επέφερε την οικονομική καταστροφή της οικογένειάς του και την αναπόφευκτη πτώχευσή της.¹³

Μέσα από την οικογενειακή κρίση ο Epstein τονίζει την απόσταση μεταξύ των γονιών του καθώς και εκείνα τα στοιχεία που τους συνδέουν. Δημιουργεί ένα οικογενειακό πορτρέτο που έχει ως απώτερο σκοπό την αποδόμηση του αμερικάνικου ονείρου. Παρουσιάζει την κρίση του παρελθόντος και τα κατάλοιπά της στο σήμερα, με εικόνες και ένα βίντεο (25 λεπτών).¹⁴ Ο Epstein χρησιμοποιεί αρχαικό υλικό, συνεντεύξεις, story boards, και βίντεο μέχρι προσωπικές γραπτές αναφορές για να συγκροτήσει ένα σώμα

¹³ Mia Fineman, «Art; 'Family Business': A Town, a father and a fire», 2003, *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2003/11/09/arts/art-family-business-a-town-a-father-and-a-fire.html> (πρόσβαση 22/10/2023)

¹⁴ Mitch Epstein, «Family Business», <https://mitche Epstein.net/family-business-intro>, (πρόσβαση 25/11/2023)

δουλειάς που χωρίζεται σε τέσσερα μέρη (κατάστημα, περιουσία, πόλη, σπίτι)¹⁵. Αναδημιουργεί την εικόνα-προσωπικότητα του πατέρα του και τονίζει δεικτικά πόσο ευάλωτοι είναι οι άνθρωποι, ανήμποροι να ανταπεξέλθουν οικονομικά στις απρόσμενα δύσκολες καταστάσεις που μπορούν να παρουσιαστούν στη ζωή τους. Μας περιφέρει αφηγηματικά ανάμεσα στο μεγαλειώδες επιχειρηματικό παρελθόν της οικογένειας του, στις χαρούμενες στιγμές των γονιών του αλλά μας προσγειώνει απότομα και στο τραύμα της φωτιάς μέσω των υπολειμμάτων της στο κτίριο. Το σύνολο της δουλειάς του αποτελείται από οικείες και στιγμιτυπικές εικόνες καθώς και από πιο προσεγμένες αλληγορικές συνθέσεις που παραπέμπουν στην αναδίπλωση και την απρόσμενη αλλαγή στη ζωή τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο το έργο του κινείται νοηματικά σε δυο επίπεδα, αφενός ως εξιστόρηση της αποτυχίας της οικογενειακής επιχείρησής τους και αφετέρου ως δυστοπικό σχόλιο στο σύγχρονο οικονομικό μοντέλο της Αμερικής.

Mitch Epstein, *Flag*, 2000

Η Βρετανίδα φωτογράφος Anna Fox, με το έργο της «My Mother's Cupboards and My Father's Words», αναπτύσσει ένα είδος οπτικού ημερολογίου με δίπτυχα τα οποία

¹⁵ "Family Business by Mitch Epstein", Steidl Ville, <https://www.steidlville.com/books/33-Family-Business/>, (Πρόσβαση 25/11/2023)

συνθέτουν λεπτομέρειες των ντουλαπιών της μητέρας της και σκληρές λέξεις του πατέρα της¹⁶. Πρόκειται ουσιαστικά για φωτογραφίες μιας τεταμένης σχέσης, μια συλλογή αντικειμένων της μητέρας της σε αντιδιαστολή με τις προσβλητικές λέξεις του καθηλωμένου σε αναπηρικό καροτσάκι πατέρα της. Με τις κλειστοφοβικές εικόνες της, η Fox ξεδιπλώνει την αφήγηση της ιστορίας της με τρόπο δεικτικό, βάζοντάς μας έμμεσα να συναντηθούμε με την οδυνηρή πραγματικότητα των τραυματικών συμβιώσεων. Από την μέθοδο συγκρότησης και ανάπτυξης των φωτογραφιών της, διαφαίνεται η πρόθεση της να σοκάρει τον θεατή-αναγνώστη,¹⁷ εκφράζοντας μια αντίδραση σε ένα ασφυκτικό περιβάλλον όπου κυριαρχεί η ένταση και δίνει μορφή στους γονείς της μέσω των λέξεων και των οικιακών αντικείμενων του σπιτιού τους.¹⁸

*She should be
fried
in hot oil*

Anna Fox, *Χωρίς τίτλο*, 1999

¹⁶ Anna Fox, “My Mother’s Cupboards and my Father’s Words”, <https://annafox.co.uk/photography/my-mothers-cupboards-and-my-fathers-words/> (πρόσβαση 25/11/2023)

¹⁷ Lynda Kuit, «Anna Fox – My Mother’s Cupboards», 2017, <https://lyndakuitphotographyiap.wordpress.com/2017/04/17/anna-fox-my-mothers-cupboards/> (πρόσβαση 25/11/2023)

¹⁸ Siani Warner, “Anna Fox: My Mother’s Cupboards and My Father’s Words”, <https://sianiwarner.wordpress.com/2014/05/13/anna-fox-my-mothers-cupboards-and-my-fathers-words/> (πρόσβαση 22/10/2023)

2.2 Η κριτική προσέγγιση

Στη συγκεκριμένη κατηγορία, οι φωτογράφοι Richard Billingham και Larry Sultan χρησιμοποιούν τις προσωπικές τους στιγμές ως μέσο έκφρασης και εξερεύνησης της ταυτότητάς τους, αποδομούν την εικόνα τους και στέκονται κριτικά απέναντι στην οικογενειακή συνθήκη που βιώνουν ή βίωσαν.

Η φωτογραφική σειρά «Ray & Liz» μας παρουσιάζει τις αλλαγές της μετά Θάτσερ νεοφιλελεύθερης εποχής και της διάλυσης της κοινωνικής πρόνοιας μέσω των μεταρρυθμίσεων που επέβαλε στην Μεγάλη Βρετανία.¹⁹ Μεγάλο μέρος του έργου του αφορά στην οικογένειά του, στον αλκοολικό πατέρα του και στην παχύσαρκη μητέρα του²⁰. Τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε σε ένα διαμέρισμα του 7^{ου} ορόφου των δημοτικών μπλοκ διαμερισμάτων (Cradley Heathtower block). Η συγκεκριμένη φωτογραφική ενότητα, που ο ίδιος ονομάζει «απομνημονεύματα της παιδικής του ηλικίας», αποτέλεσε τη βάση για τη μεταφορά της δουλειάς του στην μεγάλη οθόνη με την μεγάλου μήκους ταινία «Squalid memories: Ray & Liz», σαν να ήθελε να εμβαθύνει περισσότερο στον «άθλιο ρεαλισμό»²¹ του είδους. Σπάνια αναφέρεται στους γονείς του αποκαλώντας τους ως πατέρα και μητέρα, προτιμά τα ονόματα τους, Ray και Liz. Ο Billingham μισούσε το κτίριο που μεγάλωσε και οι παιδικές του αναμνήσεις στιγματίστηκαν από ένα πατέρα εθισμένο στο αλκοόλ και μια μητέρα παραδομένη στη λήθη της.²² Παρατηρούμε ότι η δουλειά του Richard Billingham είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα της μεταστροφής της αντίληψης της αντικειμενικής προσέγγισης της πραγματικότητας, στην υποκειμενική προσέγγιση στο καλλιτεχνικό ντοκουμέντο.²³

¹⁹ Matthew Ryan Smith, «Family Photography and the Documentation of Trauma in Contemporary Art», *Studies in Visual Arts and Communication: An international journal* Vol 1, No 1, 2014, σ.3, https://journalonarts.org/wp-content/uploads/2015/05/SVACij-Vol1_No1_2014-SMITH_Matthew_Ryan-Docum-of-Trauma-in-Contemp-Art.pdf (πρόσβαση 22/10/2023)

²⁰ «Richard Billingham», 2000, Tate, <https://www.tate.org.uk/art/artists/richard-billingham-2749> (πρόσβαση 22/10/2023)

²¹ Karolina Kolenda, «Aestheticising the Post-Industrial Debris: Industrial Ruins in Contemporary British Landscape Photography», 40, 2019, <https://journals.openedition.org/lisa/11083#ftn40> (πρόσβαση 22/10/2023)

²² Tim Adams, «Richard Billingham: 'I just hated growing up in that tower block'», *The Guardian*, 2016, <https://www.theguardian.com/artanddesign/2016/mar/13/richard-billingham-tower-block-white-dee-rays-a-laugh-liz> (πρόσβαση 22/10/2023)

²³ Karolina Kolenda, «Aestheticising the Post-Industrial Debris: Industrial Ruins in Contemporary British Landscape Photography», 37, 2019, <https://journals.openedition.org/lisa/11083#ftn40> (πρόσβαση 22/10/2023)

Η δουλειά του ξεδιπλώνεται ως ένα οπτικό λεξιλόγιο αναμνήσεων και αισθήσεων. Ακριβώς αυτός είναι ο τρόπος που διδάσκει και ο ίδιος στους μαθητές του, ώστε να συγκροτούν τις εικόνες τους παρουσιάζοντάς τες σε φωτογραφικά βιβλία.²⁴ Ο Billingham επιλέγει να φωτογραφίσει με έγχρωμο φιλμ και μία κάμερα Instamatic με τις αισθητικές προεκτάσεις που έχει αυτή η επιλογή από μόνη της, παραπέμποντας στα φωτογραφικά άλμπουμ που έχουμε όλοι στα πατρικά μας σπίτια.²⁵

Richard Billingham, *Ray & Liz*, 1995

Το έργο του Αμερικανού φωτογράφου Larry Sultan τοποθετείται στο είδος του καλλιτεχνικού ντοκουμέντου που εμπλέκεται δημιουργικά με τη σκηνοθετημένη φωτογραφία του ιδιωτικού χώρου. Η ενότητα «Pictures from home», είναι ένα έργο που διήρκησε 10 χρόνια (1982-1992) και ο ίδιος το χαρακτηρίζει ως ένα «δημιούργημα οικογενειακών μυθολογιών». Ο Sultan χρησιμοποιεί με emphaticό τρόπο πολιτιστικά σύμβολα της εποχής και κινείται μεταξύ φανταστικού και πραγματικού, ανάμεσα σε ένα κόσμο επιθυμιών και οικογενειακών συμβάσεων.²⁶ Η δουλειά του Sultan είναι μια βαθιά μελέτη σε ζητήματα όπως η γήρανση των γονιών του, η μελαγχολία από την αναπόληση του μεγαλείου και της δύναμης του παρελθόντος, του πλούτου, των κοινωνικών

²⁴ David Mouriquand, "Squalid memories: Ray & Liz", 2019, Exberliner, <https://www.exberliner.com/film/richard-billingham-ray-liz-interview/> (πρόσβαση 22/10/2023)

²⁵ Hannah Clugston, "A portrait of '90s family life in the midlands", 2018, Huck mag, <https://www.huckmag.com/article/a-portrait-of-90s-family-life-in-the-midlands> (πρόσβαση 22/10/2023)

²⁶ Larry Sultan, "Bio", <https://www.larrysultan.com/bio/> (πρόσβαση 22/10/2023)

ανισοτήτων, της αυτοδημιουργίας και της οικογενειακής πατριαρχικής ταυτότητας.²⁷ Η ικανότητά του να συγκεκριμενοποιεί οπτικά τις σκέψεις του, συμπληρώνει τα κομμάτια του παζλ της διαμόρφωσης της μεγάλης εικόνας της αμερικάνικης οικογένειας και μιας ουτοπικής επιτυχημένης ζωής, κρύβοντας τα εσωτερικά προβλήματα κάτω από το χαλί του αμερικάνικου τρόπου ζωής. Στην προσπάθεια του να βρει τρόπους να απεικονίσει τους γονείς του, διαπίστωσε ότι απώτερος σκοπός ήταν να διατηρήσει τους γονείς του αθάνατους στη μνήμη του και να παγώσει τις στιγμές του παρελθόντος μέσα του.²⁸ Κατά τη διαδικασία της φωτογραφικής πρακτικής, ο Sultan τοποθετεί τον εαυτό του περισσότερο ως ένα από τα αντικείμενα του θέματος που καταπιάνεται, παρά ως ερευνητή της οικογενειακής ταυτότητας.²⁹ Μέσα από τη θολή προοπτική της αναζήτησης του οικείου, ανακαλύπτει μία συνεργατική φωτογραφική μέθοδο, δουλεύοντας με τους γονείς του στον τρόπο επιλογής των εικόνων αλλά και της όλης διαδικασίας. Το γεγονός αυτό συντέλεσε καταλυτικά στο να λύσει κάποια προσωπικά ζητήματα που είχε αναφορικά με τον οικογενειακό τρόπο ζωής με τον οποίο μεγάλωσε, και, εν κατακλείδι, να βρει τον εαυτό του.³⁰ Μέσω των κατασκευασμένων αφηγήσεων του, ο Sultan δημιουργεί και σαρκάζει το πορτρέτο της επιτυχημένης αμερικάνικης οικογένειας που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το πολυπόθητο αμερικάνικο όνειρο.³¹

²⁷ Sarah Press, «Larry Sultan's Pictures from Home», Ignant, <https://www.ignant.com/2017/08/15/larry-sultans-pictures-from-home/> (πρόσβαση 22/10/2023)

²⁸ Larry Sultan, *Pictures from Home*, Mack 2021, σ. 28

²⁹ Larry Sultan, "Statement + History", <https://www.larrysultan.com/gallery/pictures-from-home/>, (πρόσβαση 22/10/2023)

³⁰ Joanne Carter, «Book Review – Pictures from Home by Larry Sultan», 2022, The app whisperer, <https://theappwhisperer.com/2022/03/book-review-pictures-from-home-by-larry-sultan/>, (πρόσβαση 22/10/2023)

³¹ Sean O'Hagan, «Pictures from Home by Larry Sultan review – when Mom and Dad lived the dream», 2017, The guardian, <https://www.theguardian.com/books/2017/may/02/larry-sultan-pictures-from-home-review>, (πρόσβαση 22/10/2023)

Larry Sultan, *Dad on Sofa*, 1984

2.3 Η αυτοβιογραφική αναφορά

Η αυτοβιογραφική μέθοδος χρησιμοποιείται από τους Alain Laboile, Sally Mann, Huges de Wurstemberger, Emmet Gowin, Tina Barney, Tierney Gearon, Richard Renaldi και αναδεικνύει τον διπλό ρόλο της, ως έκφραση της προσωπικής εικόνας τους και ως καταγραφή των οικογενειακών στιγμών τους.

Η ενασχόληση του Alain Laboile με τη φωτογραφία άρχισε το 2004 και το πρώτο ολοκληρωμένο του έργο είναι το «La famille».³² Το άλμπουμ της οικογένειάς του είναι ένα καθημερινό ημερολόγιο ανακάλυψης και κατανόησης τού πώς βλέπουν τα μέλη της οικογένειας του τον κόσμο. Πρόκειται για ένα πρωτόγονο για τα σημερινά δεδομένα τρόπο ζωής και το έργο του επικεντρώνεται σε στοιχεία όπως η ελευθερία, η ανακάλυψη της παιδικής περιέργειας, το γυμνό και η επιστροφή στη φύση. Αναθεωρεί τα στερεότυπα της σύγχρονης κοινωνίας και η δουλειά του έχει σαφείς αναφορές στη

³² Alain Laboile, "About", <https://laboile.com/about> (πρόσβαση 22/10/2023)

δουλειά της Sally Man και του Huges de Wurtemberg. Κοντά στη φύση, χωρίς τηλεόραση και περισπασμούς, οι οικογενειακοί δεσμοί γίνονται πιο ισχυροί, μέσα από το παιχνίδι της ακατάβλητης εξερεύνησης. Ο Laboile, δομεί ένα πορτρέτο οικογενειακών σχέσεων, επιστρέφοντας νοερά στα δικά του παιδικά χρόνια, ξαναγίνεται παιδί, συμμετέχει στο παιχνίδι μέσω της φωτογραφικής του μηχανής και της αναζήτησης της χαμένης ανόθευτης ματιάς. Η επιρροή από το βασικό επάγγελμά του (γλύπτης) διαφαίνεται στις εικόνες του, όπου πλάθει τα παιδιά του φωτογραφικά ως γλυπτά φτιαγμένα από ασπρόμαυρες μορφές και ανάγλυφες υφές. Σύμμαχος του η ατελείωτη φαντασία των παιδιών του, ως μυθολογικά πλάσματα της φύσης τα οποία ο φωτογράφος μοιάζει σαν να μην έχει άλλη επιλογή από το να τα φωτογραφίσει³³. Η αφηγηματική δύναμη της δουλειάς του πηγάζει από την παγανιστική εμφάνιση των παιδιών σε συνδυασμό με τα γλυπτά-σύμβολα τα οποία είναι άλλοτε φουτουριστικά και άλλοτε οικεία, συνυφασμένα με τη φύση.

Alain Laboile, *La Famille*, 2014

³³ Collier Brown, "Summer of the Fawn / Alain Laboile / Reviewed by Collier Brown", *Od Review*, <https://odreview.com/tag/alain-laboile/>(πρόσβαση 22/10/2023)

Η Sally Mann επέτρεψε στο ευρύ κοινό να δει την ιδιωτική της ζωή και να αφηγηθεί την διαδικασία του να μεγαλώνεις, δημοσιεύοντας τις φωτογραφίες της 10 χρόνια μετά από τη λήψη τους. Η ίδια, αναφερόμενη στη δουλειά της, χαρακτηρίζει τα παιδιά της «φιγούρες σε χαρτί, κομμένες εκτός χρόνου... είναι παιδιά σε μια φωτογραφία»³⁴. Προσπαθεί να κρατήσει μια συναισθηματική απόσταση από τα πορτρέτα της, επιτρέποντας στον εαυτό της να μιλήσει για εκείνα ως φωτογράφος. Μας ωθεί να περιηγηθούμε στο κόσμο της, μέσω της δικής μας εμπειρίας. Παρουσιάζει τα παιδιά της σε ρόλους μίμησης της ζωής των ενηλίκων, μια κυρίαρχη συνήθεια της παιδικής ηλικίας. Η Mann σκηνοθετεί σχολαστικά τις εικόνες της και βρίσκεται ανάμεσα σε δυο ρόλους, της μητέρας που μεγαλώνει τα παιδιά της και της φωτογράφου που προσπαθεί να υπερασπιστεί με τη ματιά της, τις καλλιτεχνικές της επιλογές. Οι περισσότερες φωτογραφίες της είναι τραβηγμένες με την μέθοδο του υγρού κολλόδιου καθώς οι ατέλειες που μπορεί να προέκυπταν από την συγκεκριμένη φωτογραφική μέθοδο, για την ίδια δεν αποτελούν τεχνικό πρόβλημα αλλά αντιθέτως προσδίδουν περισσότερη αίγλη στις εικόνες της.³⁵ Επιλέγει να φωτογραφίζει σε εξωτερικούς χώρους, με μακράς έκθεσης τεχνικές σε φυσικό φως τοποθετώντας τους πρωταγωνιστές της στο κέντρο της σύνθεσης. Το λευκό χρώμα των εσώρουχων των παιδιών της, εννοιολογικά παραπέμπει στην αγνότητα, την οποία και ενσωματώνει στο εξωτερικό περιβάλλον όπου ζουν. Η χαμηλή ευκρίνεια της φύσης που πλαισιώνει τα πορτρέτα των παιδιών της, δημιουργεί μια θολή αύρα γύρω τους, υπηρετώντας την ταυτότητα του φαντασιακού που θέλει να τους προσδώσει.³⁶

³⁴ Rebecca Bengal, "After Sally Mann's Memoir, a New Look at Her Most Famous Photographs", 2015, Vogue, <https://www.vogue.com/article/sally-mann-immediate-family-reissue-memoir-hold-still> (πρόσβαση 22/10/2023)

³⁵ Claudia Núñez Leyva, Sally Mann, a photographic analysis of her work, https://www.academia.edu/40745203/Sally_Mann_a_photographic_analysis_of_her_work σ. 2, (πρόσβαση 22/10/2023)

³⁶ Ο.Π, σ. 8

Sally Mann, *Immediate Family*, 1992

Η Elinor Carucci, με τα αυτοπορτρέτα της, καθώς και τις προσωπικές στιγμές με τα δυο παιδιά της, αυτοσυστήνεται και εκκινεί τη νέα της ζωή με τη φωτογραφική ενότητα «Mother».³⁷ Παρουσιάζει με τη φωτογραφική της ματιά την πολύπλευρη φύση της μητρότητας αλλά και της πορείας της ως μητέρα - φωτογράφου. Αντιμετωπίζει τον πόνο με δημιουργικότητα, βάζοντάς μας στον προσωπικό της χροχρόνο. Αφήνει ένα δικό της αποτύπωμα στην απεικόνιση του οικείου και του οικογενειακού της κόσμου, αυτοβιογραφώντας τον οπτικά. Δεν την απασχολούν πλέον οι ατέλειες στις εικόνες της, διότι συνάδουν με τις αδυναμίες της ίδιας και των παιδιών της.³⁸

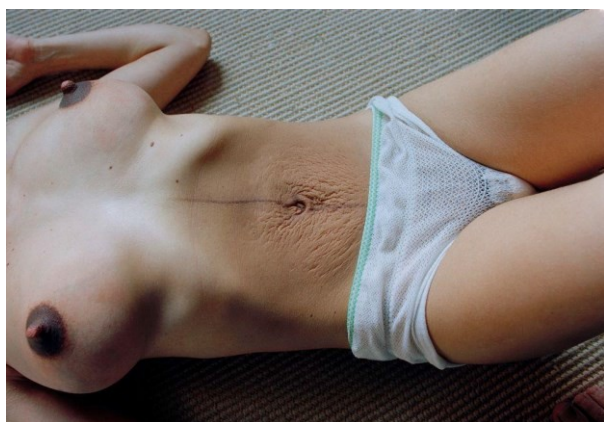
Η Carucci θεωρεί ότι η ευθραυστότητα συμβάλει καθοριστικά στην πυροδότηση της δημιουργικότητας, γεγονός που το αποδεικνύει στην πράξη με το έργο της.³⁹ Κοινός

³⁷ Elinor Carucci, "Mother", <https://www.28vignonstreet.com/en/online-exhibitions/elinor-carucci-mother> (πρόσβαση 22/10/2023)

³⁸ "Mother—The Images I Still Love", Lens Culture, <https://www.lensculture.com/articles/elinor-carucci-mother-the-images-i-still-love> (πρόσβαση 22/10/2023)

³⁹ Meg Ryan, "Elinor Carucci On How to Get Close", 2016, Pop photo, <https://www.popphoto.com/american-photo/elinor-carucci-on-how-to-get-close/> (πρόσβαση 22/10/2023)

τόπος σύνδεσης και επικοινωνίας με την μητέρα της, πέραν της προφανής σχέσης μάνας-κόρης, είναι και η φωτογραφία, καθώς και η μητέρα της είναι και εκείνη φωτογράφος στο επάγγελμα. Χρησιμοποιεί το γυμνό όχι για να προκαλέσει το κοινό και να προσελκύσει με αυτό το τρόπο το ενδιαφέρον του, αλλά αντιθέτως θεωρεί πως το απαλλάσσει από την απόσπαση της προσοχής του, μέσω μιας ειλικρινούς ματιάς στη ζωή της⁴⁰. Φωτογραφίζει τον εαυτό της από ψηλά και μετωπικά, από απρόσμενες οπτικές γωνίες που προσδίδουν ένα μετέωρο χαρακτήρα στο έργο της. Σε άλλες φωτογραφίες της πλησιάζει στα θέματά της, αποθανατίζοντας λεπτομέρειες που μας φέρνουν πιο κοντά στην προσωπική της ιστορία. Επιπλέον, ενώ σε κάποιες εικόνες χρησιμοποιεί φλας, δίνοντας ένα δραματικό ύφος στις εικόνες της, το στοιχείο που ενισχύει την σειριακότητα, είναι το άμεσο και ειλικρινές βλέμμα της.

Elinor Carucci, *Coming Back home from the hospital - My Belly after Delivery of twins*, 2004

Ο Ελβετός φωτογράφος Huges de Wurstemberger, για 18 χρόνια φωτογράφιζε την οικογένειά του στο έργο «Pauline et Pierre». ⁴¹ Τους φωτογράφιζε σε στιγμές καθημερινότητας με διακριτικότητα ώστε να μη γίνεται ενοχλητικός. Δεν τοποθετεί τον εαυτό του στις εικόνες του, όπως κάνει η Elinor Carucci, αλλά συμμετέχει ως φωτογράφος-θεατής. Μας παραθέτει ασπρόμαυρες εικόνες που αποπνέουν νοσταλγία και αθωότητα. Ένα ανθολόγιο μικρών χαρών και ευχάριστων στιγμών.⁴² Οι δέσμες φωτός λειτουργούν ως φωτεινά σημάδια απόδρασης, ως μονοπάτια καθοδήγησης σε ένα

⁴⁰ Blas Gonzalez, "Elinor Carucci: Closer, Context and Narrative", 2016, Context and Narrative, <https://blascontextnarrative.wordpress.com/2016/03/10/617/> (πρόσβαση 22/10/2023)

⁴¹ "Huges de Wurstemberger: Pauline et Pierre", La Chambre Claire, <https://la-chambre-claire.fr/livre/huges-de-wurstemberger-pauline-et-pierre/> (πρόσβαση 22/10/2023)

⁴² Pauline et Pierre, "Huges de Wurstemberger", 2001, Agence Vu, <https://agencevu.com/en/serie/pauline-et-pierre-2001/> (πρόσβαση 22/10/2023)

νοσταλγικό ταξίδι.⁴³ Φωτογραφίζει με μηχανή μεσαίου φορμά, με τετράγωνο καρέ και τοποθετεί στο κέντρο του κάδρου τα πορτρέτα του. Η πρόθεση του φωτογράφου να ενσωματώσει τη γη με τα παιδιά του επιτυγχάνεται μέσω των αποχρώσεων του γκρι και της ασπρόμαυρης παλέτας των εικόνων του. Οι φωτογραφίες του διακρίνονται για τις έντονες αντιθέσεις και τις επιβλητικές φόρμες, κάποιες από τις οποίες βρίσκονται σε κίνηση, δίνοντας μια μεταφυσική διάσταση στο έργο του.

Hugues de Wurstemberger, *Pauline et Pierre*, 2001

Ο Αμερικανός φωτογράφος Emmet Gowin, έχει κερδίσει την αναγνώριση για το έργο του από την δεκαετία του 60, με τα οικογενειακά πορτρέτα του, εστιάζοντας περισσότερο στη σύζυγό του Edith και τα παιδιά τους.⁴⁴ Το έργο του Gowin δεν έχει ενδιαφέρον μόνο ως μια οπτική καταγραφή, αλλά έχει και καλλιτεχνική βαρύτητα. Στα πορτρέτα του αποτυπώνει συνηθισμένες στιγμές τονίζοντας τα χαρακτηριστικά στοιχεία που τον συνδέουν με την οικογένειά του, κάνοντας αιτιώδεις συνδέσεις μεταξύ των εικόνων του. Οι φωτογραφίες του παρουσιάζουν συχνά τρυφερότητα, μια βαθιά αίσθηση αγάπης και επαφής. Εικόνες που απεικονίζουν την πολυπλοκότητα και την ομορφιά της

⁴³ Pauline et Pierre, "Hugues de Wurstemberger", Paris Art, <https://www.paris-art.com/pauline-et-pierre/> (πρόσβαση 25/11/2023)

⁴⁴ Sarah Moroz, "Emmet Gowin: 'Everyone thought my photographs were incestuous'", 2014, The Guardian, <https://www.theguardian.com/artanddesign/2014/may/29/emmet-gowin-photography-intimate-wife-edith-incestuous> (πρόσβαση 22/10/2023)

οικογενειακής ζωής. Ένα από τα πιο εμβληματικά στοιχεία των οικογενειακών πορτραίτων του Gowin είναι η ικανότητά του να χρησιμοποιεί τη φωτογραφία για να συνδεθεί με την οικογένειά του σε ένα βαθιά συναισθηματικό επίπεδο. Το έργο του υπερβαίνει την απλή τεκμηρίωση, αποκαλύπτει την εσωτερική ζωή των χαρακτήρων του, συμπεριλαμβανομένων των χαρών, των λυπών και της αποτύπωσης του περάσματος του χρόνου. Μέσα από τις φωτογραφίες του, αφηγείται μια ιστορία της οικογενειακής ζωής του και μας προσφέρει μια ματιά στις κοινές ανθρώπινες εμπειρίες της αγάπης, της εξέλιξης αλλά και της αλλαγής. Το έργο του είναι πλούσιο σε εικόνες φορμαλιστικών παραθέσεων που ευνοούν τη δημιουργία συνειρμών και εννοιολογικών συνδέσεων.

Emmet Gowin, *Barry and Dwayne*, Danville, 1969

Η Tina Barney απαθανατίζει φωτογραφίες της οικογένειάς της στο Rhode Island την οποία ενόητα ονόμασε “Theater of Manners”.⁴⁵ Πρόκειται για μια φωτογραφική σειρά που έχει αποσπάσει την αναγνώριση της για την ξεχωριστή και εκφραστική απεικόνιση της αμερικανικής ανώτερης κοινωνικής τάξης. Η σειρά δημιουργήθηκε κυρίως κατά τη δεκαετία του 1980 – 1990 και αναδεικνύει μια πολύ προσωπική ματιά στη ζωή μιας προνομιούχου κοινωνικής τάξης. Απαθανατίζει συχνά στα θέματά της οικογένεια και φίλους, σε προσεκτικά σχεδιασμένες σκηνές που μοιάζουν με αυθόρμητες στιγμές από

⁴⁵ Tina Barney & Sarah Meister, «Summers and Sundays with Tina Barney, the artist looks back at summertime images from across her career», 2020, Moma, <https://www.moma.org/magazine/articles/399> (πρόσβαση 22/10/2023)

την καθημερινότητα τους. Μέσω του φακού της, εξερευνά τις τελετές, τους κοινωνικούς κανόνες και τις σχέσεις που καθορίζουν αυτόν τον κόσμο, προσφέροντάς μας μια ματιά στην ιδιωτική ζωή των θεμάτων της. Η Barney με τις μεγάλου μεγέθους έγχρωμες εικόνες της, προκαλεί μια άμεση αίσθηση οικογενειακού στιγμιότυπου. Κατόρθωσε να προσδώσει τη ρεαλιστικότητα μιας αυθόρμητης στιγμής σε ένα αρκετά μεγάλο αρνητικό που περιέχει αρκετές λεπτομέρειες όταν μεγεθύνεται. Κατά την διάρκεια της πορείας της, φωτογράφησε και με έγχρωμο 35άρι φιλμ, καθώς και με φωτογραφική μηχανή 4 x 5 ιντσών.⁴⁶ Το έργο της Barney αντανακλά μια αίσθηση ειρωνείας και πολυπλοκότητας. Ενώ οι φωτογραφίες μπορεί αρχικά να διαφαίνονται ότι απεικονίζουν ένα ιδανικό κόσμο πολυτέλειας και ανέσεων, φέρνουν στο προσκήνιο θέματα όπως η απομόνωση και η ευπάθεια. Επίσης χαρακτηρίζονται από προσήλωση σε λεπτομέρειες, από το περιβάλλον και τα ρούχα μέχρι τις πόζες και τις εκφράσεις των χαρακτήρων της.

Tina Barney, *American + Flag*, 1988

⁴⁶ Tina Barney & Sarah Meister, «Summers and Sundays with Tina Barney, the artist looks back at summertime images from across her career», 2020, Moma, <https://www.moma.org/magazine/articles/399> (πρόσβαση 22/10/2023)

Μεταξύ των αξιοσημείωτων συλλογών της Αμερικανίδας φωτογράφου Tierney Gearon είναι και το «The Mother Project». Σε αυτό φωτογραφίζει τη μητέρα της, την οποία θεωρεί σαν ένα από τα παιδιά της και, μέσα από την διαδικασία της φωτογραφικής αποτύπωσης, διαπιστώνει ότι είναι μόνη της στην προσπάθεια της να φροντίσει τον εαυτό της. Επιπλέον, μας παρέχει μια οικεία οπτική άποψη για την οικογένειά της, ιδιαίτερα στη σχέση με τη μητέρα της αλλά και τις δικές της εμπειρίες μητρότητας⁴⁷. Σε αυτή τη συλλογή, η Gearon εμβαθύνει στις περιπλοκές της μητρότητας της αλλά και στους δεσμούς μεταξύ των γενεών μέσα σε μια οικογένεια. Η σειρά περιέχει ειλικρινείς και τολμηρές εικόνες που απεικονίζουν τη μητέρα, τα παιδιά και τον εαυτό της, συχνά σε συναισθηματικά ευάλωτες καταστάσεις. Το έργο της αναδεικνύει παγιωμένες αντιλήψεις για την οικογένεια και τη μητρότητα, αποκαλύπτοντας τόσο τις χαρές όσο και τις δυσκολίες που συνυπάρχουν σε αυτούς τους ρόλους. Σε όλη τη διάρκεια του «The Mother Project» η φωτογραφία της Gearon καταγράφει όλο το φάσμα των εμπειριών μέσα σε μια οικογένεια, από την αγάπη και τη φροντίδα μέχρι την ευαλωτότητα και την εσωτερική αναταραχή. Η καλλιτέχνης προσφέρει μια ρεαλιστική ματιά στις δικές της εμπειρίες ως μητέρα και αποτυπώνει τα χαρακτηριστικά που ενώνουν την οικογένειά της. Συνολικά, το «The Mother Project» της Tierney Gearon παρέχει μια διερεύνηση της σχέσης μητέρας-κόρης και των κοινών εμπειριών που καθορίζουν την οικογενειακή ζωή, και παρουσιάζονται με ειλικρινή και φορτισμένο τρόπο.

Tierney Gearon, *Χωρίς τίτλο*, 2006

⁴⁷ Tierney Gearon, "The Mother Project", <https://www.tierneygearon.com/exhibitions/the-mother-project/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Άλλη μια ενδιαφέρουσα αυτοβιογραφική φωτογραφική προσέγγιση είναι του Richard Renaldi, που περιλαμβάνεται στο βιβλίο και την έκθεση του, «I Want Your Love». Η αφηγηρία του συγκεκριμένου έργου είναι το 1970 και διήρκεσε μέχρι τα χρόνια της μέσης ηλικίας του. Πρόκειται για μια περιήγηση σε προσωπικές οικογενειακές στιγμές και νεανικής εσωτερικής εξερεύνησης.⁴⁸ Η ενότητα αποτελείται από εικόνες της χωρισμένης μητέρας του αλλά και της εφηβικής ανακάλυψης του εαυτού του, συγκροτώντας, ουσιαστικά, ένα αυτοβιογραφικό ημερολόγιο. Η σειρά ολοκληρώνεται με ένα αυτοπορτρέτο, στα 50 του χρόνια, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα πορτρέτο μιας ολόκληρης ζωής.⁴⁹

Το έργο «I Want Your Love» του Renaldi καθώς όπως και το «Τόρτου», ακολουθούν την λογική της εκτέλεσης διαφορετικών φωτογραφικών ειδών (νεκρής φύσης, τοπίου, πορτρέτων, αξιοποίηση οικογενειακών αρχείων κτλ.), προσέγγιση που παρατηρούμε στο έργο του Alec Soth.⁵⁰

Richard Renaldi, *I Want Your Love, Mom and Dad, Chicago, IL, 1956.*

⁴⁸ “I Want Your Love”, Photoeye, <https://www.photoeye.com/bookstore/citation/ZH527/> (πρόσβαση 22/10/2023)

⁴⁹ Richard Renaldi, “I Want Your Love”, Superlabo, <https://superlabo.com/products/iwantyourlove-richardrenaldi> (πρόσβαση 22/10/2023)

⁵⁰ Νατάσσα Μαρκίδου, *Φωτογραφία, κριτικές αναγνώσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2020, σ. 225

2.4 Ο οικείος χώρος

Ο Κωστής Αντωνιάδης, το 1981, χρησιμοποιεί τη φωτογραφία για να εξερευνήσει το οικιακό του περιβάλλον στην ενότητα «Εσωτερικά». Το έργο του αποτελείται από 10-12 φωτογραφίες από εσωτερικούς χώρους, ως μια δημιουργική απάντηση σε ένα ασφυκτικά γνώριμο περιβάλλον. Κρύβει εμφαντικά τα πρόσωπα των πρωταγωνιστών, αποδίδοντας μια ανωνυμία στους κατοίκους των σπιτιών της οικογένειάς του και αναζητώντας μια φόρμα που θα έκανε ενδιαφέρουσα την απεικόνισή τους μείωσε σημαντικά τον κορεσμό των χρωμάτων επεμβαίνοντας στη χημική σύνθεση των εμφανιστών των έγχρωμων φωτογραφικών χαρτιών.

Κωστής Αντωνιάδης, *Χωρίς τίτλο*, 1981

Ο Άρις Γεωργίου, με το έργο του «Αριστοτέλους 6, παν δέκα χρόνια», μας αποκαλύπτει, μέσω των φωτογραφιών αλλά και των κειμένων που τις συνοδεύουν, πτυχές του παρελθόντος και σημαντικές στιγμές του άμεσου συγγενικού του περιβάλλοντος. Ο οικείος χώρος γίνεται σημείο συνάντησης των σκέψεων του αλλά και των ιστοριών που μας αφηγείται. Τα πορτρέτα των δικών του ανθρώπων και, κυρίως, της γιαγιάς του, αρχίζουν να εμφανίζονται μέσω της γραπτής αφήγησης, τοποθετώντας την στους

άδειους εσωτερικούς χώρους του σπιτιού της. Δέκα χρόνια έπειτα από τον χαμό της αγαπημένης του γιαγιάς, επιστρέφει και εκδίδει το ομώνυμο βιβλίο.⁵¹

Ανακαλεί στιγμές μέσω των χώρων και των αντικειμένων και, με εργαλείο την φωτογραφική του μηχανή, παγώνει το περιβάλλον και την εικόνα της γιαγιάς του, ώστε να μπορεί να την ανακαλέσει στο μέλλον.⁵² «Με κινητοποίησε», σημειώνει ο ίδιος «η προοπτική της συρρίκνωσης της μνήμης. Θα συγκρατούσα ό,τι μπορούσα, τώρα που φαινόταν να έχω την ευχέρεια. Θα ακινητοποιούσα φωτογραφίζοντας το περιβάλλον της, και στο μέλλον θα μπορούσα να ανατρέξω, να θυμηθώ τις συσχετίσεις, να αναπαραστήσω τις κινήσεις της». Στο έργο του Άρι Γεωργίου, οι άδειοι εσωτερικοί χώροι, δεν αποτελούν απλά μια συνθήκη μοναχικότητας, αλλά λειτουργούν ως ένα πλούσιο αφηγηματικό πλαίσιο σκέψεων και αναπόλησης διαπροσωπικών εμπειριών μέσω της απουσίας.

Άρις Γεωργίου, *Αριστοτέλους 6, παν δέκα χρόνια*, 1980

⁵¹ Άρις Γεωργίου, «ΠΑΝ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ», http://www.arisgeorgiou.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=112%3Apan-deka-xronia&catid=38%3Awriting&Itemid=74&lang=el (πρόσβαση 22/10/2023)

⁵² Ο.Π.

2.5 Η σκηνοθετική προσέγγιση

Στην συγκεκριμένη κατηγορία, αυτό που απασχολεί τους δημιουργούς είναι η φύση της κατασκευασμένης φωτογραφίας, δημιουργώντας την δική τους πραγματικότητα.

Ο Ralph Eugene Meatyard έγινε γνωστός από τη φωτογραφική του δουλειά «The Family Album of Lucybelle Crater», φωτογραφίζοντας άτομα της οικογένειάς του με γκροτέσκες μάσκες. Τους τοποθέτησε μπροστά σε εγκαταλειμμένα κτίρια, αφήνοντας σε κάποιες περιπτώσεις την κίνηση των σωμάτων τους να αποτυπωθεί στις εικόνες του στοχεύοντας να προσδώσει μια μυστηριώδη αισθητική.⁵³ Η αποκάλυψη της ταυτότητας κάθε ατόμου της σειράς, καθώς και της προσωπικής αλήθειας του, αφενός δεν χρειάζεται να είναι εμφανής στον θεατή, αφετέρου δεν εξαρτάται πάντα από τη φαινομενική προβολή της⁵⁴. Οι ρόλοι των πρωταγωνιστών μπορούν να εναλλαχθούν, υπογραμμίζοντας το εφήμερο και, ουσιαστικά, την τρωτότητα της ανθρώπινης ύπαρξης. Η προσέγγισή του βρίσκεται σε αντίθεση με την αντίληψη περί δύναμης του βλέμματος στα πορτρέτα του. Η δυναμική των πορτρέτων του υπάρχει κάτω από τις μάσκες και πίσω από την φαινομενική απεικόνιση τους. Δημιουργεί ένα κόσμο πίσω από το τείχος των масκών, ένα δεύτερο επίπεδο ερμηνειών που προκαλεί τον θεατή να σταθεί και να τον ανακαλύψει. Με αυτήν τη συγκεκριμένη μέθοδο, συνδέει αλλά και ενοποιεί τους φωτογραφιζόμενους ως μία οντότητα, ένα σώμα.⁵⁵ Οι μάσκες είναι ο τρόπος του φωτογράφου να κρύψει ή να κρυφτεί πίσω από την ρεαλιστική φύση της φωτογραφικής αναπαράστασης. Δημιουργεί με τη φαντασία του ένα νέο εξωπραγματικό δικό του κόσμο, όπου μορφές, τέρατα και άνθρωποι συνυπάρχουν μέσα του, αλλά και, ως αποτέλεσμα, στη δουλειά του.

⁵³ Naomi Blumberg, "Ralph Eugene Meatyard, American photographer and optician", Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Meatyard-Ralph-Eugene> (πρόσβαση 22/10/2023)

⁵⁴ "Ralph Eugene Meatyard: The Family Album of Lucybelle Crater", Fraenkel Gallery, <https://fraenkelgallery.com/exhibitions/ralph-eugene-meatyard-the-family-album-of-lucybelle-crater> (πρόσβαση 22/10/2023)

⁵⁵ David Zax, Ralph Eugene Meatyard: The Man Behind the Masks, 2011, Smithsonian Mag, <https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/ralph-eugene-meatyard-the-man-behind-the-masks-106625198/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Ralph Eugene Meatyard, *Χωρίς τίτλο*, 1970-72

3. Παναγιώτης Παπουτσής, «Τόρτου»

3.1 Τόρτου (Περιγραφή)

Τόρτου, σημαίνει νήμα στα βλάχικα, μεταφορικά συνδέεται με τους ορατούς και τους άορατους δεσμούς των μελών της οικογένειας. Το νήμα συνδέει μεταφορικά γενεές αλλά και γεγονότα του παρελθόντος που κάποιες φορές είναι καθοριστικά και για την εξέλιξη των ίδιων των ατόμων αλλά και για τις σχέσεις των μελών των οικογενειών. Εγώ στο ρόλο του φωτογράφου, ερευνητή, δημιουργού αλλά και μέλος της οικογένειας, αναζητώ το νήμα των σχέσεων σε μια σειρά φωτογραφιών. Σαν να πρόκειται για ένα παιχνίδι συναρμολόγησης που καλούμαι να επιλύσω ενώνοντας τα κομμάτια που θα καταστήσουν ολοκληρωμένη την εικόνα της οικογένειας.

Το Τόρτου, είναι μία φωτογραφική ενότητα, όπου η αφετηρία και ο τερματισμός της βρίσκονται στο ίδιο σημείο. Η ανάπτυξη της φωτογραφικής σειράς δεν έχει αρχή, μέση και τέλος. Πρόκειται για μια προσπάθεια κατασκευής των εικόνων της μνήμης, όπου τα ίχνη της έρχονται, άλλοτε επιμένουν και άλλοτε χάνονται. Επίσης με απασχολούν οι

αποστάσεις αλλά και οι δεσμοί που δημιουργούνται με τα χρόνια στα μέλη της οικογένειας.

Επιλέγω συνειδητά να φωτογραφίσω την οικογένεια μου στο μέρος όπου έχω τις παιδικές μου αναμνήσεις. Από τις διακοπές μου στη Μαργαρώνα Πρεβέζης έχω να θυμάμαι, αφενός, τις ξέγνοιαστες στιγμές μαζί με τους παππούδες, και, αφετέρου, τον ανάπηρο από εργατικό ατύχημα θείο μου, καθηλωμένο σε ένα αναπηρικό καροτσάκι από τα 16 του χρόνια.

Οι Βλάχοι, σε όλη την μακραίωνη πορεία τους, ζούσαν σε ορεινές περιοχές ως νομάδες, ποιμένες κυρίως προβάτων. Μετά τον 18ο αιώνα, παρατηρείται μια στροφή στο εμπόριο και στον αστικό τρόπο ζωής.⁵⁶ Τα πρόβατα ήταν το βασικό εργαλείο της ανάπτυξης αλλά και της εξέλιξης της συγκεκριμένης φυλής των Βαλκανίων. Πέραν τούτου, όμως, το δέσιμο των ανθρώπων με τα ζώα τους είναι τόσο ισχυρό που, τις περισσότερες φορές, τα αντιμετωπίζουν ως προέκταση της οικογένειάς τους. Η μεγαλύτερη γιορτή, πέραν του γάμου στις οικογένειες, πραγματοποιούνταν όταν γεννούσαν τα ζώα, καθώς σηματοδοτούσε τη συνέχιση της ζωής, την ευημερία και την ελπίδα.

Κάθε πρωί στις 5:30 ξυπνούσα από τις φωνές του παππού μου για το άρμεγμα των προβάτων. Το δεύτερο ξύπνημα ερχόταν με την άφιξη του γαλατά, ο οποίος συνέλεγε το γάλα της ημέρας. Είχα ήδη ξυπνήσει και μου άρεσε να παρακολουθώ τον παππού που σημείωνε στο πακέτο με τα τσιγάρα του τη ζύγιση του γάλατος, κρατώντας με αυτό τον τρόπο το αρχείο του μήνα. Η γιαγιά, πάντα υποστηρικτική και με υπομονή ζηλευτή, τον προέτρεπε να μην φωνάζει.

Τις σχολικές διακοπές μου, το καλοκαίρι, το Πάσχα και τα Χριστούγεννα, τις περνούσα στην Μαργαρώνα Πρεβέζης. Σε αυτό το αγρόκτημα, όπου διαδραματίζεται και η εν λόγω φωτογραφική ενότητα, έζησα τις καλύτερες στιγμές της ζωής μου, που έμελλαν να καθορίσουν και την εξέλιξη μου μέχρι και σήμερα.

Από πολύ μικρός με ταλαιπωρούσαν οι συνέπειες της βαρηκοΐας από την οποία υπέφερα. Έπρεπε να ανταπεξέλθω σε ένα κόσμο ναι μεν ασφαλή, αλλά συνάμα και πολύ σκληρό. Το πρόβλημα της βαρηκοΐας έγινε στη συνέχεια πλεονέκτημα καθώς ενίσχυσε

⁵⁶ Μπέης Σταμάτης, Οι Βλάχοι έχουν τη δική τους ιστορία, Τα Νέα, 2009, <https://www.tanea.gr/2009/06/06/lifearts/by-the-book/oi-blaxoi-exoyn-ti-diki-toys-istoria/> (πρόσβαση 22/10/2023)

την ικανότητα της ενσυναίσθησης· της αναγκαίας κατανόησης του τι συμβαίνει γύρω μου. Η μακρόχρονη παρατήρηση των εκφράσεων των ανθρώπων έγινε κατά κάποιον τρόπο η φωτογραφική μηχανή όπου η μνήμη αποτυπώθηκε στο φιλμ του εσωτερικού μου κόσμου. Στη διαδικασία λοιπόν της εξερεύνησης αλλά και της βαθιάς ενδοσκόπησης στο παρελθόν, ξεδιπλώνοντας το νήμα των αναμνήσεων μου, βγήκαν στην επιφάνεια ενδόμυχα κενά από οδυνηρά συναισθηματικά κατάλοιπα.

Το «Τόρτου» συντίθεται από εικόνες νεκρής φύσης, τοπίου αλλά και πορτρέτων των μελών της οικογένειας, τα οποία και τοποθετούνται σχηματικά και επιβλητικά στο επίκεντρο της δουλειάς. Η φωτογραφική μου προσέγγιση στα πορτρέτα είναι μετωπική και η έκφραση αυτών που ποζάρουν ουδέτερη, σχεδόν ανέκφραστη, με το βλέμμα τους στο ύψος του ματιού μου ως μεταφορά μιας ισότιμης σχέσης εμπιστοσύνης και αλληλοσεβασμού.

Άλλα στοιχεία που υποδηλώνουν την έννοια της οικογένειας, είναι στις φωτογραφίες νεκρής φύσης στην αποθήκη αλλά και στην ενστικτώδη αντίδραση για επιβίωση των κοπαδιών. Τα ξύλα στοιβάζονται και τα πρόβατα αγκαλιάζονται, συμπύσσονται και λειτουργούν ομαδικά.

Τα πρόβατα, η φύση και οι άνθρωποι καθώς και οι λεπτομέρειες της αγροτικής ζωής στην ύπαιθρο, κινούνται στην ίδια χρωματική παλέτα με αυτή του τοπίου, η οποία διαταράσσεται με emphaticό τρόπο από παράταιρα στοιχεία της καθημερινότητας. Μέσω της ενότητας φωτογραφιών του «Τόρτου» αναδεικνύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, τα ισχυρά πολιτισμικά στοιχεία των δυτικών Βαλκανίων τα οποία σε συνδυασμό με την δωρικότητα των ανθρώπων, ολοκληρώνουν την ταυτότητα την Ηπείρου. Το «Τόρτου» φιλοδοξεί πέραν από μια προσωπική έρευνα για την οικογένεια μου, να αποτελέσει και ένα πορτρέτο της σύγχρονης αγροτικής οικογένειας της Ηπείρου.

Παναγιώτης Παπουτσής, *Τόρτου*, Πρέβεζα, 2023

3.2 Τα νήματα ως οικογενειακοί δεσμοί

Τα νήματα αποτέλεσαν για εμένα μια μεταφορά για εκείνα τα δεσίματα, που τελικά καθορίζουν ανθρώπους, τόπους και ιστορία και που κάθε νήμα έχει το δικό του μήκος, το δικό του χρώμα και διαφορετική ελαστικότητα και υφή.

Στην αρχή, τα έβλεπα μόνο τριγύρω μου, να συνδέουν αφαλό με αφαλό τους ανθρώπους και τους ανθρώπους με εμένα. Δεσίματα με μητέρα, πατέρα, αδέρφια, συγγενείς, φίλους, και μετά, με όλο τον κόσμο που συναντούσα.

Όσο μεγάλωνα, έβλεπα κι άλλες δυνάμεις που συνέδεαν τα ζώα με τους ανθρώπους, τον τόπο με τα ζώα, τον τόπο με τους ανθρώπους και τελικά την φύση με τον άνθρωπο. «Τόρτου» που καθόριζαν τα πάντα γύρω μου, που δέσμευαν και απελευθέρωναν. Που

καθόριζαν την επιβίωση και την υγεία, την καθημερινότητα και την ρουτίνα. Έβλεπα τα νήματα να μπλέκονται μεταξύ τους σε ένα κουβάρι χωρίς αρχή και τέλος, που τα περίμενα μακριά, χρωματιστά, ελαστικά και απαλά να είναι στην πραγματικότητα κοντά, μαύρα, άκαμπτα, και σκληρά. Να περιορίζουν και να με κρατάνε δέσμιο τους, σαν εκείνο το νήμα με την μάνα που ήταν αγάπη καθαρή, αλλά αγάπη που ερχόταν με προσδοκίες και λύπη. Εκείνα με τον πατέρα που περίμενα να μυρίζουν περηφάνια και τελικά ήταν ανάγκη για μια επιβεβαίωση που δεν θα ερχόταν ποτέ. Δεσίματα με τη φύση που προσδοκούσα να είναι ελευθερία και, τελικά, ήταν αλυσίδα βαριά, μιας και, χωρίς αυτά, δεν υπήρχε ζωή στον τόπο εκείνο.

Παρενθετικά πρέπει να αναφέρω ότι η μητέρα μου, καθαρίστρια στο επάγγελμα, που πάντα τη θυμάμαι να παραπονιέται ότι της πονάνε τα χέρια της, αγωνίστηκε πολύ να μεγαλώσει τρία αγόρια. Ο πατέρας μου, αεικίνητος εισπράκτορας των ΚΤΕΛ, έκανε ανά καιρούς δεύτερη δουλειά για την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος. Ζήσαμε στα Ιωάννινα, σε ενοίκιο, με μια μικρή σόμπα στο σαλόνι του σπιτιού και άλλη μια, πιο μικρή, στο υπνοδωμάτιο μας. Μια ζωή οικονομικών δυσκολιών, απολαμβάνοντας όμως τα καλά της ξέγνοιαστης ζωής της αλάνας και των χωραφιών δίπλα στη λίμνη Παμβώτιδα των Ιωαννίνων.

Η επιλογή των πορτρέτων αλλά και οι εικόνες αγροτικής ζωής και νεκρής φύσης μπλέκονται μεταξύ τους και ολοκληρώνουν ένα σώμα αξιών αλλά και βαθιάς αλήθειας. Ο νους, σε αντιδιαστολή προς την ψυχρή λογική, βλέπει πίσω από τις εκφράσεις, αποκωδικοποιεί τις κινήσεις και τις στάσεις των ανθρώπων, κατευθύνει τον θεατή να κρίνει τις εικόνες σύμφωνα με τα βιώματα του και το πολιτιστικό πλαίσιο που τα ορίζει, σε αντιδιαστολή με μια στείρα και μονοδιάστατη ανάγνωσή τους.

3.3 Η επιστροφή στη γενέτειρα γη

Μεγαλώνοντας, αποφάσισα πως το κουβάρι που βλέπω, εκείνο το δίχως αρχή και τέλος, πρέπει να το δουν και άλλοι. Προσπάθησα, επιστρέφοντας, να απεικονίσω αυτό που έβλεπα τόσο φυσικά στον τόπο που τα είδα όλα αυτά και που καθόρισαν εμένα και τα πάντα γύρω μου. Μια συλλογή, όπου το τοπίο είναι εναλλάξιμο με την οικογένεια και οι σχέσεις των ανθρώπων είναι αυτές που χρωματίζει η φύση και μια στοίβα ξύλα είναι ένα κοπάδι αγκαλιασμένα πρόβατα. Που το διψασμένο έδαφος είναι η αγκαλιά του πατέρα και η δίψα των φυτών είναι οι προσδοκίες της μάνας.

Μια σπείρα φτιαγμένη από νήματα, που το μάτι δεν μπορεί να ξεχωρίσει τα χρώματα, έτσι που πλέκονται μεταξύ τους και που στήνουν τα τοιχώματα. Μια σπείρα που άλλοτε είναι μαλακή και σε αγκαλιάζει και που άλλοτε είναι σαν συρματοπλέγματα που σε κόβουν. Μια σπείρα που ξεκινά από τη γη, τον ουρανό και όλη τη φύση και σε ρουφάει μέσα της, μέχρι εκεί που φτάνεις στο κέντρο της, σε εκείνο το κέντρο όπου μόνο η οικογένεια μπορεί να βρεθεί.

Και τότε ήταν που άρχισα να βλέπω παραπέρα, πως τα νήματα είχαν ιστορία και την δημιουργούσαν κιόλας. Τα είδα να διατρέχουν γενιές και εποχές, να κάνουν κύκλους και να επαναλαμβάνονται. Να είναι μια ευθεία γραμμή από άλλους και άλλα, που δεν γνώρισα ποτέ.

Τα είδα μπροστά μου να εξελίσσονται και να διαμορφώνονται αλλά και να αλλάζουν χρώμα και μήκος. Είδα δεσίματα στην οικογένεια να τεντώνονται, ακόμα και να σπάνε. Παρατήρησα τις λεπτές κλωστές να γίνονται τριχιές, τα δεσμά της φύσης να γίνονται πιο ελαστικά και άλλα να δένουν ανθρώπους στο χώμα.

Παναγιώτης Παπουτσής, *Τόρτου*, Πρέβεζα, 2023

4. Συμπεράσματα

Η ιστορία του Οδυσσέα, όπως την περιέγραψε ο Όμηρος στην Οδύσεια, και οι περιπέτειες που πέρασε ώστε να βρεθεί πίσω στο σπίτι του προσομοιάζει με την δραστηριότητα των φωτογράφων που καταπιάνονται με την μνήμη του οικείου και έπειτα από μια πορεία αυτογνωσίας μέσα από δοκιμασίες επιστρέφουν εκεί που ανήκουν, εκεί όπου η αρχή του ταξιδιού της ζωής συμπίπτει με το τέλος της. Μία από τις εκδοχές της προέλευσης του ονόματος «Οδυσσέας» είναι το ρήμα «όδυνάω» που σημαίνει «προκαλώ πόνο». Κατά κάποιο τρόπο και οι φωτογράφοι που μελετούν και φωτογραφίζουν τις οικογένειες τους, αισθάνονται έναν διαρκή ψυχικό πόνο στη προσπάθεια τους να φτάσουν στη δική τους Ιθάκη.

Η ενασχόληση των φωτογράφων με το θεσμό της οικογένειας, λειτουργεί συνολικά ως μια λυτρωτική βιωματική εμπειρία όπου μπλέκεται με τη μνήμη και την καλλιτεχνική έκφραση. Εφόσον οι δημιουργοί ξεπεράσουν κάποιους ηθικούς φραγμούς που απορρέουν από την ευθύνη της επιλογής της δημοσιοποίησης οικογενειακών στιγμών τους, τότε ανοίγεται ένας νέος κόσμος εξερεύνησης προκλήσεων και απαντήσεων. Όλοι οι δημιουργοί που καταπιάνονται φωτογραφικά με το συγκεκριμένο πεδίο, επιστρέφουν νοητά στην παιδική τους ηλικία, σε μια προσπάθεια θεραπευτικού επαναπροσδιορισμού και απαλλαγής από τα βαρίδια του παρελθόντος.⁵⁷ Η διαδικασία της άμεσης οπτικής ή νοητής επαφής των φωτογράφων με την οικογένειά τους, λειτουργεί τελικά ως επανεξέταση της δικής τους ταυτότητας.

Στα φωτογραφικά έργα της παρούσας ανάλυσης, παρατηρούμε ότι η μεθοδολογία είναι τυπολογική, επιλογή που καθορίζει αισθητικά το τελικό αποτέλεσμα και ενισχύει τη συγκρότηση των εικόνων δημιουργώντας ένα ομοιογενές σώμα εργασιών. Παρατηρούμε ότι το σύνολο των έργων των φωτογράφων που αναφέρθηκαν στο πλαίσιο της διπλωματικής, κάνουν επίκληση στο συναίσθημα, (γεγονός που οφείλεται στην σύνδεσή τους με τις οικογένειές τους), και δεν επικεντρώνεται στην απλή καταγραφή οικείων και οικογενειακών ιστοριών. Απεναντίας, δημιουργούν εικόνες με πολλαπλές ψυχολογικές και νοηματικές προεκτάσεις που δίνουν αξία στο έργο τους και στη τέχνη της φωτογραφίας γενικότερα.

⁵⁷ Φώτης Καγγελάρης, «Η Γενετική διάσταση του βλέμματος». Στο *Το βλέμμα και το είναι στην ψύχωση*, 4η έκδοση, εκδ. Άγκυρα, Αθήνα 2015, σ. 121

5. Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Alain Laboile, "About", <https://laboile.com/about> (πρόσβαση 22/10/2023)

Anna Fox, "My Mother's Cupboards and my Father's Words", <https://annafox.co.uk/photography/my-mothers-cupboards-and-my-fathers-words/> (πρόσβαση 25/11/2023)

ART GALLERY OF NSW, <https://www.artgallery.nsw.gov.au/artboards/photography/postmodernism/> (Πρόσβαση 30/12/2023)

"Barthes's Punctum", University of Chicago Press Journals, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/430984?journalCode=ci> (πρόσβαση 22/10/2023)

Blas Gonzalez, "Elinor Carucci: Closer, Context and Narrative", Context and Narrative, 2016, <https://blascontextnarrative.wordpress.com/2016/03/10/617/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Charlotte Cotton, «*Intimate life*». Στο *The Photograph as Contemporary Art*, εκδ. Thames & Hudson, London, 2020

Claudia Núñez Leyva, Sally Mann, a photographic analysis of her work, https://www.academia.edu/40745203/Sally_Mann_a_photographic_analysis_of_her_work, (πρόσβαση 22/10/2023)

Collier Brown, "Summer of the Fawn / Alain Laboile / Reviewed by Collier Brown", *Odreview* <https://odreview.com/tag/alain-laboile/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Rebecca Bengal, "After Sally Mann's Memoir, a New Look at Her Most Famous Photographs", *Vogue*, 2015, <https://www.vogue.com/article/sally-mann-immediate-family-reissue-memoir-hold-still> (πρόσβαση 22/10/2023)

David Bate, «The Memory of Photography», 2010, Taylor & Francis online, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17540763.2010.499609> (πρόσβαση 22/10/2023)

David Mouriquand, “Squalid memories: Ray & Liz”, Exberliner, 2019,
<https://www.exberliner.com/film/richard-billingham-ray-liz-interview/> (πρόσβαση 22/10/2023)

David Zax, Ralph Eugene Meatyard: The Man Behind the Masks, Smithsonian Mag, 2011,
<https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/ralph-eugene-meatyard-the-man-behind-the-masks-106625198/> (πρόσβαση 22/10/2023)

“Diane Arbus: Family Albums”, Grey Art Gallery,
<https://greyartgallery.nyu.edu/exhibition/diane-arbus-011304-032704/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Elinor Carucci, “Mother”, <https://www.28vignonstreet.com/en/online-exhibitions/elinor-carucci-mother> (πρόσβαση 22/10/2023)

“Family Business by Mitch Epstein”, Steidl Ville,
<https://www.steidlville.com/books/33-Family-Business/>, (Πρόσβαση 25/11/2023)
“Father and Son”, Lens culture, <https://www.lensculture.com/articles/valery-poshtarov-father-and-son> (πρόσβαση 22/10/2023)

“Forty Portraits in Forty Years”, New York Times,
<https://www.nytimes.com/interactive/2014/10/03/magazine/01-brown-sisters-forty-years.html> (πρόσβαση 22/10/2023)

Hannah Clugston, “A portrait of '90s family life in the midlands”, Huck mag, 2018,
<https://www.huckmag.com/article/a-portrait-of-90s-family-life-in-the-midlands>
(πρόσβαση 22/10/2023)

“Hugues de Wurstemberger: Pauline et Pierre”, La Chambre Claire, <https://la-chambre-claire.fr/livre/hugues-de-wurstemberger-pauline-et-pierre/> (πρόσβαση 22/10/2023)

“I Want Your Love”, Photoeye,
<https://www.photoeye.com/bookstore/citation/ZH527/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Joanne Carter, «Book Review – Pictures from Home by Larry Sultan», 2022, The app whisperer,
<https://theappwhisperer.com/2022/03/book-review-pictures-from-home-by-larry-sultan/>, (πρόσβαση 22/10/2023)

Karolina Kolenda, “Aestheticising the Post-Industrial Debris: Industrial Ruins in Contemporary British Landscape Photography”, (37, 40), 2019,
<https://journals.openedition.org/lisa/11083#ftn40> (πρόσβαση 22/10/2023)

Larry Sultan, “Bio”, <https://www.larrysultan.com/bio/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Larry Sultan, *Pictures from Home*, Mack 2021

Larry Sultan, “Statement + History”, <https://www.larrysultan.com/gallery/pictures-from-home/>, (πρόσβαση 22/10/2023)

LizWells, *εισαγωγή στη φωτογραφία*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2007

Matthew Ryan Smith, «Family Photography and the Documentation of Trauma in Contemporary Art», *Studies in Visual Arts and Communication: an international journal* Vol 1, No 1, 2014, σ.3, https://journalonarts.org/wp-content/uploads/2015/05/SVACij-Vol1_No1_2014-SMITH_Matthew_Ryan-Docum-of-Trauma-in-Contemp-Art.pdf (πρόσβαση 22/10/2023)

Meg Ryan, “Elinor Carucci On How to Get Close”, Pop photo, 2016, <https://www.poppphoto.com/american-photo/elinor-carucci-on-how-to-get-close/> (πρόσβαση 22/10/2023)

Mitch Epstein, “Family Business”, <https://mitche Epstein.net/family-business-intro>, (πρόσβαση 25/11/2023)

Mia Fineman, «Art;'Family Business': A Town, a father and a fire», *New York Times*, 2003, <https://www.nytimes.com/2003/11/09/arts/art-family-business-a-town-a-father-and-a-fire.html> (πρόσβαση 22/10/2023)

“Mother—The Images I Still Love”, *Lens Culture*, <https://www.lensculture.com/articles/elinor-carucci-mother-the-images-i-still-love> (πρόσβαση 22/10/2023)

Naomi Blumberg, "Ralph Eugene Meatyard, American photographer and optician", *Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Meatyard-Ralph-Eugene> (πρόσβαση 22/10/2023)

Pauline et Pierre, “Hugues de Wurstemberger“, *Agence Vu*, 2001, <https://agencevu.com/en/serie/pauline-et-pierre-2001/> (πρόσβαση 22/10/2023)
Pauline et Pierre, “Hugues de Wurstemberger“, *Paris Art*, <https://www.paris-art.com/pauline-et-pierre/> (πρόσβαση 25/11/2023)

“Ralph Eugene Meatyard: The Family Album of Lucybelle Crater”, *Fraenkel Gallery*, <https://fraenkelgallery.com/exhibitions/ralph-eugene-meatyard-the-family-album-of-lucybelle-crater> (πρόσβαση 22/10/2023)

Rebecca Bengal, “After Sally Mann’s Memoir, a New Look at Her Most Famous Photographs”, 2015, *Vogue*, <https://www.vogue.com/article/sally-mann-immediate-family-reissue-memoir-hold-still> (πρόσβαση 22/10/2023)

“Richard Billingham”, 2000, *Tate*, <https://www.tate.org.uk/art/artists/richard-billingham-2749> (πρόσβαση 22/10/2023)

Richard Renaldi, "I Want Your Love", Superlabo,
<https://superlabo.com/products/iwantyourlove-richardrenaldi> (πρόσβαση
22/10/2023)

Roland Barthes, *Ο Φωτεινός Θάλαμος, Σημειώσεις για τη φωτογραφία*, μετάφραση
Γιάννης Κρητικός, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2020

Şahika Erkonan, «Photography and the construction of family and memory»,
Researching Communication,
[http://www.researchingcommunication.eu/book11chapters/C17_ERKONAN201516.p
df](http://www.researchingcommunication.eu/book11chapters/C17_ERKONAN201516.pdf), (πρόσβαση 22/10/2023)

Sarah Moroz, "Emmet Gowin: 'Everyone thought my photographs were incestuous'",
The Guardian, 2014,
[https://www.theguardian.com/artanddesign/2014/may/29/emmet-gowin-
photography-intimate-wife-edith-incestuous](https://www.theguardian.com/artanddesign/2014/may/29/emmet-gowin-photography-intimate-wife-edith-incestuous) (πρόσβαση 22/10/2023)

Sarah Press, «Larry Sultan's Pictures from Home», Ignant,
<https://www.ignant.com/2017/08/15/larry-sultans-pictures-from-home/> (πρόσβαση
22/10/2023)

Sea O' Hagan, "Nan Goldin: 'I wanted to get high from a really early age'", The
Guardian, [https://www.theguardian.com/artanddesign/2014/mar/23/nan-goldin-
photographer-wanted-get-high-early-age](https://www.theguardian.com/artanddesign/2014/mar/23/nan-goldin-photographer-wanted-get-high-early-age) (πρόσβαση 22/10/2023)

Sean O'Hagan, «Pictures from Home by Larry Sultan review – when Mom and Dad
lived the dream», 2017, The guardian,
[https://www.theguardian.com/books/2017/may/02/larry-sultan-pictures-from-home-
review](https://www.theguardian.com/books/2017/may/02/larry-sultan-pictures-from-home-review), (πρόσβαση 22/10/2023)

Siani Warner, "Anna Fox: My Mother's Cupboards and My Father's Words",
[https://sianiwarner.wordpress.com/2014/05/13/anna-fox-my-mothers-cupboards-
and-my-fathers-words/](https://sianiwarner.wordpress.com/2014/05/13/anna-fox-my-mothers-cupboards-and-my-fathers-words/) (πρόσβαση 22/10/2023)

Shari Savage, «Through the Looking Glass: Sally Mann and Wonderland», 2017,
[https://www.academia.edu/38285943/Through_the_Looking_Glass_Sally_Mann_and
_Wonderland](https://www.academia.edu/38285943/Through_the_Looking_Glass_Sally_Mann_and_Wonderland). 15 (πρόσβαση 22/10/2023)

Tierney Gearon, "The Mother Project",
<https://www.tierneygearon.com/exhibitions/the-mother-project/> (πρόσβαση
22/10/2023)

Tim Adams, "Richard Billingham: 'I just hated growing up in that tower block'", The Guardian,
2016, [https://www.theguardian.com/artanddesign/2016/mar/13/richard-billingham-tower-
block-white-dee-rays-a-laugh-liz](https://www.theguardian.com/artanddesign/2016/mar/13/richard-billingham-tower-block-white-dee-rays-a-laugh-liz) (πρόσβαση 22/10/2023)

Tina Barney & Sarah Meister, «Summers and Sundays with Tina Barney, the artist looks back at summertime images from across her career», Moma, 2020, <https://www.moma.org/magazine/articles/399> (πρόσβαση 22/10/2023)

Trish Morrissey, “Front”, https://trishmorrissey.com/photo_work_post/front/ (πρόσβαση 17/12/2023)

Ελληνική

Κωστής Αντωνιάδης, *Λανθάνουσα εικόνα, Δοκίμιο για τη φωτογραφία*, εκδ. Μωρεσόπουλος, Αθήνα 1995

Άρις Γεωργίου, «ΠΑΝ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ», http://www.arisgeorgiou.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=112%3Apan-deka-xronia&catid=38%3Awriting&Itemid=74&lang=el (πρόσβαση 22/10/2023)

Φώτης Καγγελάρης, «Η Γενετική διάσταση του βλέμματος». Στο *Το βλέμμα και το είναι στην ψύχωση*, 4η έκδοση, εκδ. Άγκυρα, Αθήνα 2015

Νατάσσα Μαρκίδου, *Φωτογραφία, κριτικές αναγνώσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2020

Ηρακλής Παπαϊωάννου, *Η φωτογραφία ως αίνιγμα, Μία ανθολογία κειμένων*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2020

Πηνελόπη Πετσίνη, «Αναπαριστώντας το Οικείο: Ιδιωτικές εικόνες στη Σύγχρονη Ελληνική Φωτογραφία». Στο *Ελληνικές Φωτογραφικές Μελέτες 2022, Α' Συνέδριο για την Ιστορία της Ελληνικής Φωτογραφίας*, στο Θέσεις, No. 85: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003

Πηνελόπη Πετσίνη, «Μνήμη, ταυτότητα, εαυτός: Η φωτογραφία και το οικείο μέσα από την περίπτωση του Περικλή Αλκίδη». Στο *Η ελληνική φωτογραφία και η φωτογραφία στην Ελλάδα*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2013

Μπέης Σταμάτης, «Οι Βλάχοι έχουν τη δική τους ιστορία», *Τα Νέα*, 2009, <https://www.tanea.gr/2009/06/06/lifearts/by-the-book/oi-blaxoi-exoyn-ti-diki-toys-istoria/> (πρόσβαση 22/10/2023)

6. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A close-up photograph of raw wool fibers, showing their natural, crimped texture and light beige color. The fibers are densely packed and appear to be in the process of being processed.

ΤΟΡΤΟΥ ΝΗΜΑ

Παναγιώτης Παπουτσής

ΤΟΡΤΟΥ

Τόρτου, σημαίνει νήμα στα βλάχικα, μεταφορικά συνδέεται με τους ορατούς και τους αόρατους δεσμούς των μελών της οικογένειας. Το νήμα συνδέει γενεές αλλά και γεγονότα του παρελθόντος που κάποιες φορές είναι καθοριστικά και για την εξέλιξη των ίδιων των ατόμων αλλά και για τις σχέσεις των μελών των οικογενειών. Εγώ στο ρόλο του φωτογράφου, ερευνητή, δημιουργού αλλά και μέλος της οικογένειας, αναζητώ το νήμα των σχέσεων σε μια σειρά φωτογραφιών. Σαν να πρόκειται για ένα παιχνίδι συναρμολόγησης που καλούμαι να επιλύσω ενώνοντας τα κομμάτια που θα καταστήσουν ολοκληρωμένη την εικόνα της οικογένειας.

Το Τόρτου, είναι μία φωτογραφική ενότητα, όπου η αφετηρία και ο τερματισμός της βρίσκονται στο ίδιο σημείο. Η ανάπτυξη της φωτογραφικής σειράς δεν έχει αρχή, μέση και τέλος. Πρόκειται για μια προσπάθεια κατασκευής των εικόνων της μνήμης, όπου τα ίχνη της έρχονται, άλλοτε επιμένουν και άλλοτε χάνονται. Τέλος, με απασχολούν οι αποστάσεις αλλά και οι δεσμοί που δημιουργούνται με τα χρόνια στα μέλη της οικογένειας.

